

18.3.2021

EOAK/7365/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

LASTENSUOJELUN MENETTELY OIKEUSAVUN JÄRJESTÄMISESSÄ HUOSTAANOTTOASIASSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli sote-kuntayhtymän ja sen viranhaltijan menettelyä sijaishuoltoonsa liittyvässä asiassa.

Kantelijan mukaan hänelle ei ole selvitetty huostaanottoasiassa hänelle kuuluvia oikeuksia eikä häntä oltu ohjattu oikeusavun piiriin.

2 SELVITYS

Sote-kuntayhtymä antoi selvityksen kantelijan kirjoitukseen (liitteenä).

3 RATKAISU

3.1 Kantelu ja saatu selvitys

Kantelija kertoi kantelukirjoituksessaan, että hän oli saanut 24.2.2020 lastensuojelulaitoksessa hallinto-oikeuden lähetteen, minkä otsikko oli ”Selityksen antaminen huostaanottohakemuksen ja hakemuksen muutoksen johdosta”. Lähetteen mukaan kantelijalla olisi ollut mahdollisuus saada asianajaja tai muu lakimies edustamaan itseäni kyseisessä asiassa. Lähetteen mukaan hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän olisi tullut auttaa kyseisessä asiassa.

Kantelija kertoo, että hän oli ilmoittanut lastensuojelulaitoksessa haluavansa asianajajan/lakimiehen auttamaan häntä asiassa. Kantelijan mukaan ”Mitään tämän asian edistämiseksi ei kuitenkaan tapahtunut, eikä esimerkiksi sosiaalityöntekijä ollut minuun yhteydessä.”

Kantelija kertoi edelleen, että hän sai laitokseen 31.8.2020 [- -] tiedoksiannon päätöksestä koskien huostaanottopäätöstä. Tiedoksiannossa luki kantelijan mukaan seuraavasti: ”Lapselle on kerrottava mahdollisuudesta saada oikeusapua muutoksenhakua varten ja tarvittaessa lasta on autettava oikeusavun saamisessa”.

Kantelijan mukaan tästä huolimatta hänelle ei kerrottu mahdollisuudesta saada oikeusapua muutoksenhakua varten.

Sote-kuntayhtymän lausunnossa ja selvityksessä on todettu, että asianosaisia on kuultu kiireellistä sijoitusta, sijaishuoltopaikan muuttamista ja huostaanottoa koskevassa asiassa. Edelleen lausunnon ja

selvityksen mukaan ”asiakirjoistamme ei ilmene, että kukaan edellä mainituista [lapsen vanhemmat ja huoltajat sekä lapsi] olisi pyytänyt käyttää asiamiestä tai muuta avustajaa tai pyytänyt apua sellaisen järjestämisessä.”

Lausunnon ja selvityksen mukaan huostaanotto oli, asianosaisten sitä vastustaessa, vastentahtoinen. Selvityksessä on vielä todettu, että ”vanhemmilla olisi ollut mahdollisuus halutessaan hakea juridista apua sekä itselleen että lapselleen.”

3.2 Arvioni ja johtopäätökseni

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Lapsen oikeuksien 37 artiklan d kohdan mukaan vapaudenriiston kohteeksi joutuneella lapsella on oikeus pikaiseen oikeus- ja muuhun apuun samoin kuin oikeus kiistää vapaudenriiston laillisuus tuomioistuimessa tai muun toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman viranomaisen edessä ja oikeus saada pikainen päätös missä tahansa tällaisessa asiassa.

Lastensuojelulain 32 a §:n 1 momentin mukaan lapselle ja hänen lailliselle edustajalleen ja huoltajalleen on viipymättä annettava tieto tämän lastensuojelulain mukaisten päätösten ja toimenpiteiden sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista muutoksenhaku- ja oikeussuojakeinoista sekä mahdollisuuksista oikeusavun saamiseen. Lapsen vanhemmalle on annettava tieto 89 §:n 1 ja 2 momentin mukaisista muutoksenhakukelpoisista päätöksistä, vanhempaan kohdistuvasta yhteydenpidon rajoituksesta ja muusta päätöksestä, joka on tarpeellista saattaa vanhemman tietoon. Tiedot on annettava ymmärrettävässä muodossa ja saavutettavalla tavalla ottaen huomioon lapsen ikä ja kehitystaso sekä vastaanottajan kommunikaatiomenetelmä.

Lastensuojelulain 32 a § on tullut voimaan 1.1.2020. Säännöksen tavoitteena on ollut osaltaan vahvistaa sekä lapsen että hänen huoltajansa oikeusturvaa. Säännös on osa lastensuojelulain yleisiä menettelysäännöksiä ja tulee näin ollen sovellettaviksi kaikkien lastensuojelussa tehtyjen muutoksenhakukelpoisten päätösten osalta.

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta (HE 237/2018 vp s. 52) 32 a §:n yksityiskohtaisten perustelujen mukaan lapselle ja hänen lailliselle edustajalleen tai huoltajalle on viipymättä annettava tieto päätösten ja toimenpiteiden sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista oikeussuojakeinoista. Käsitellessään tätä ehdotusta perustuslakivaliokunta totesi (PeVL 64/2018 vp), että ”Lastensuojelulakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 32 a §, joka koskee tiedon antamista käytettävissä olevista oikeussuojakeinoista. Säännöksellä pyritään vahvistamaan lapsen ja hänen huoltajansa oikeusturvaa. Perustuslakivaliokunta pitää säännöstä perusteltuna. Valiokunta kiinnittää kuitenkin huomiota tarpeeseen mainita

säännöksessä myös oikeusapua koskevista tiedoista (ks. lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 37 artiklan d kohta).”

Lastensuojelulain 53 §:n mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava siitä, että sijaishuollossa olevalle lapselle selvitetään hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla, miksi hänet on otettu huostaan sekä selostettava niitä toimia, joihin hänen asiassaan on ryhdytty tai joihin aiotaan ryhtyä.

Tämän säännöksen mukaan sosiaalityöntekijällä on lisäksi nimenomainen selvitysvelvollisuus sen suhteen, minkälaisiin toimenpiteisiin sijaishuollon järjestämisessä ryhdytään. Selvitysvelvollisuuteen kuuluu myös sen selvittäminen, mitkä ovat huostaanoton tai kiireellisen sijoitustoimenpiteen oikeusvaikutukset, mikä on lapsen asema ja miten hän voi ristiriitatilanteissa toimia.

Saamastani selvityksestä ilmenee, että kantelija on vastustanut huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuollon järjestämistä. Tällaisessa tilanteessa olisi sijoituksesta vastuussa olevan toimielimen ja sosiaalityöntekijän oma-aloitteisesti tullut selvittää asianosaisille, erityisesti lapselle hänelle kuuluvat oikeudet asiassa ja tarvittaessa tarjota ohjausta riittävän oikeusavun piiriin.

Sijoittajakunta ei voi lausunnossa ja selvityksessä kuvatulla tavalla laiminlyödä laissa asetettua nimenomaista selvittämismääräystä siirtämällä tai jättämällä asia muiden asianosaisten (lasten vanhempien ja huoltajien) tehtäväksi. Totean tässä yhteydessä, että näillä muilla asianosaisilla, joille 32 a §:n mukainen selvitys on myös annettava, ei välttämättä ole tietoa tai selvää käsitystä oikeusturvaansa liittyvien menettelyllisten oikeuksien käytöstä.

Kantelija on lisäksi kertonut kirjoituksessaan edellä kuvatulla tavalla (lainannut hallinto-oikeuden lähetteitä), että hän haluaa asiassaan oikeudellista apua. Tämän vaatimuksensa oli kantelija kirjoituksensa mukaan ilmoittanut laitoksen työntekijöille.

Totean tämän johdosta vielä seuraavaa.

Minulla ei ole ollut käytössäni hallinto-oikeuden antamaa huostaanottoa koskevaa päätöstä ja hallinto-oikeuden lähettämiä tiedoksiantoja. Päätös huostaanotosta on kuitenkin toimitettu kuntaan.

Jos lapsi ilmoittaa vastustavansa huostaanottohakemusta ja haluavansa päätöksen jälkeen hakea muutosta päätökseen, pyytäen vielä oikeudellista neuvontaa, on sijoituksesta vastuussa olevan kunnan toimielimen ja sen viranhaltijoiden samoin kuin sen toimeksiannosta toimivan ryhdyttävä kiireellisesti niihin toimenpiteisiin, joita lastensuojelulain edellä mainitut säännökset edellyttävät. Tällaisiin lapsen oikeusturvaa edistäviin aktiivisiin toimenpiteisiin ei saamani selvitykseen mukaan ryhdytty laitoksessa eikä sote-kuntayhtymän toimesta.

Totean vielä seuraavan.

Kantelukirjoituksen johdosta pyysin sote-kuntayhtymältä lausuntoa ja selvitystä. Tässä lausunnossa ei ole kuitenkaan selvitetty laitoksen mahdollisia toimia ja menettelyä kirjoituksessa esitetyn takia. Pidän selvitystä tältä osin puutteellisena.

Tämän vuoksi pidän aiheellisena korostaa oikeusasiamiehen tietojensaantioikeutta. Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 7 §:n mukaan oikeusasiamiehen oikeudesta saada laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemansa tiedot säädetään perustuslain 111 §:n 1 momentissa. Eduskunnan oikeusasiamiehellä on perustuslain 111 §:n mukaan oikeus kantelun tutkimiseksi saada salassa pidettäviä tietoja muun muassa kunnan viranomaisilta ja muilta valvottavilta. Tämä tarkoittaa, että viranomaisen tai muun valvottavan on lausuntoa ja selvitystä laatiesaan ja sitä antaessaan asianmukaisesti ja totuudenmukaisesti annettava kaikki asiaan vaikuttavat tiedot ja selvitettävä kantelukirjoitus huomioon ottaen, mihin sen menettely on kulloinkin perustunut.

Eduskunnan oikeusasiamiehelle annettavat selvitykset ovat oikeudellisesti merkityksellisiä kirjallisia todistuksia, koska ne muodostavat (pää)osan siitä näytöstä, jonka perusteella kantelun kohteen toimintaa arvioidaan ylimmän laillisuusvalvojan kirjallisessa kantelumenettelyssä.

Perustuslain 111 §:n mukaisen tietojensaantioikeuden on vakiintuneesti katsottu tarkoittavan sitä, että oikeusasiamiehen pyytämien selvitysten antaminen on virkatehtävä, jota koskevat yleiset virkavelvollisuudet.

4 TOIMENPITEET

Pidän sote-kuntayhtymän menettelyä moitittavana ja kantelijan oikeuksia vaarantavana. Tämän takia olen laiminlyönnin vakavuuden takia päätenyt siihen, että annan sote-kuntayhtymälle eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla huomautuksen vastaisen varalle sen menettelystä.

Olen harkinnassani ottanut huomioon erityisesti sen, että kantelijana on ollut haavoittuvassa asemassa oleva lapsi ja kyse on ollut lapsen oikeusturvan toteutumisesta kodin ulkopuolisesta sijoituksesta päätettäessä.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni sote-kuntayhtymälle.